

A Mocsáry Lajos Kollégium

E kollégiumot a fennmaradt kis számú irat egyike-másika is *Mocsáry Lajos Magyar—Román Kollégium* néven említi. Talán nem helytelen, ha a címkérdés tisztázásával kezdjük az egykori kollégium vázlatos történeti bemutatását.

A magyar nép és a szomszédos népek közötti közeledés hirdetőjéről, a múlt század második fele neves függetlenségi politikusról elnevezett kollégium neve ugyanis egyszerűen ez volt: *Mocsáry Lajos Kollégium*. Az iratokon kívül bizonyítja ezt a kollégium egykori — fényképeken fennmaradt — bejárati portáljának magyar és román nyelvű felirata: *Magyar—Román Társaság — Asociația Maghiaro-Română Colegiul Mocsáry Lajos-Collegium*. Tehát *Mocsáry Lajos Kollégium*, de egyben *Colegiul Mocsáry Lajos* is, mint a budapesti Magyar—Román Társaság hatáskörébe tartozó szakkollégium. Így, ha címében nem is, valójában *magyar—román kollégium* volt, a két nép kulturális-tudományos kapcsolatainak intézménye.

„A Mocsáry Lajos kollégiumban — olvassuk a Magyar—Román Társaság által az 1947. évi budapesti Román Kultúra Hete alkalmából kiadott füzetben — fiatal magyar és román művészek, tudósok és szakemberek munkálkodnak együtt a két nép közös problémáinak megoldásán. A Mocsáry Lajos kollégium közvetíti felénk a román kultúrát, mint a két nép kölcsönös megismerésének állandó jellegű intézménye.”

A kollégiumot tehát a Magyar—Román Társaság hívta életre, ezt viszont a Gyórfy-kollégium. Ennek dísztermében került sor 1945. szeptember 21-én a Társaság megalakulására.

„Mindenki érzi — mondotta Balázs T. Béla, a Társaság alapító főtárgya az alakuló ülésen tartott beszédében —, új utakra kell lépünk, ha azt akarjuk, hogy a múlt szörnyűségei ne ismétlődjenek meg. Ezeken az utakon akar haladni a most megalakuló *Magyar—Román Társaság*. Meg akarjuk ismerni a román népet, a román művészetet és tudományt. [...] Nagy embereink, közöttük Bartók és Kodály, már itt is úttörő munkát végeztek, és irányt mutattak. Román dalt, román táncot, román verseket és zenét akarunk kapni, és adni akarunk cserébe magyar dalt, magyar verset, magyar értékeket. Induljon meg végre valahára a kultúrájuk nagy cseréje a szomszéd népek között is. Ismerjük meg egymást, mert ebből fakad egymás megbecsülése, megértése, testvéri szeretete.”

A Magyar—Román Társaság története tehát már az indulásnál összefonódott a Gyórfy-kollégiuméval, a népi mozgalom irányával. Bizonyítja ezt a Társaság több mint négyéves fennállásának minden jelentősebb mozzanata.

Az új baráti társaság munkaterve és a Gyórfy-kollégiummal mint a népi kollégiumok központjával való közvetlen, valóban elvi-eszmei kapcsolat már ezen az alakuló ülésen világosan kifejeződött. Az alakuló ülés elnökségének összetétele (az öt nappal később New Yorkban elhunyt Bartók Béla a Társaság első, felkért elnöke) is mutatja, milyen jelentőséget tulajdonított az új kulturális intézménynek az egykorú magyar közvélemény. Az elnökségben részt vevő kulturális és tudományos személyiségek közül Kodály szerepe döntő jelentőségű volt. Az ő, 1945 őszétől 1948 nyaráig vállalt elnök-igazgatói közreműködésének köszönhető, hogy a Társaság mindvégig az alakuló ülés irodalmi, művészeti és tudományos programja alapjára helyezkedett, s minden ettől eltérő, ezzel ellentétes törekvést leküzdött.

A budapesti Magyar—Román Társaság létrejöttét több kedvező, a két nép kulturális kapcsolataira s ugyanakkor a romániai magyarság kulturális és tudományos viszonyaira is kedvezően kiható körülmény határozta meg.

Így mindenekelőtt az, hogy Romániában 1945. március 6-án megalakult az első demokrata többségű kormány, amely gátat vetett a sovinszta kilengéseknek, konszolidálta és demokratizálta az országot. Az új kormány élén dr. Petru Groza miniszterelnök egyik fő feladatának tekintette elősegíteni a román és a magyar nép kulturális és ezzel összefüggő társadalmi közeledését, békés, alkotó, egymást

kölcsönösen segítő társadalmi kapcsolatát. Ezeket a kapcsolatokat volt hivatott erősíteni az év koraőszén, rövidebb a budapesti testvértársaság létrehívása után Bukarestben megalakult Asociația Româno-Maghiară (Román—Magyar Társaság), melynek elnöke — megértő viszonzásként Kodálynak a budapesti Magyar—Román Társaság elnökévé történt megválasztására — George Enescu, főtítkára pedig Petre Nistor, Groza jóbarátja lett. Erdekes és jelentős kapcsolódó mozzanatként jegyezhetjük fel, hogy Balázs T. Béla a bukaresti testvértársaság megalakulásakor természetesen Bukarestben tartózkodott, és onnan hazatérve — az egykorú tudósítás szerint — átadta Kodály Zoltánnak „a Román—Magyar Társaság levelét, melyben bejelentik a társaság megalakulását. Közlük, hogy a román nemzetnevelésügyi minisztérium ígéretet tett, hogy lehetővé teszi a román—magyar tudós- és diákcserét.” Az idézett tudósítás alcíméből arról értesülhetett a magyar olvasó, hogy a bukaresti Román—Magyar Társaság könyvet és ablaküveget küld a magyar testvérintézménynek, s román népzenei hangfelvételt a Magyar Rádió-nak. Két évvel később Groza miniszterelnök intézkedése alapján a Román Minisztertanács értesíti a Mocsáry Lajos Kollégium akkori vezetőségét, hogy az aradi kerületi erdőgazgatóság négy vagon tűzifát küld ajándékba a kollégiumnak. A viszonzás sem marad el. Kiemelkedő példája a kölcsönös baráti megnyilatkozásoknak és társadalmi segítségnyújtásnak, hogy — a Magyar—Román Társaság 1948. évi ismertető kiadványa szerint — 1947 nyarán 1500 gyermek érkezett az aszály sújtotta Romániából háromhónapos magyarországi tartózkodásra. Az országos jellegű akcióhoz — a maga lehetőségeihez mérten — a budapesti Társaság és kollégiuma is hozzájárul: „A Mocsáry Lajos Kollégium tizenegy román és székely gyermeket vállal el vendéglátásra.” Ezenkívül a Magyar—Román Társaság bejelenti, hogy „a Mocsáry Lajos Kollégiumban nyaralt három román hadiárvéd: Tapuc Dumitru tizenegy éves, Olaru Constantin hetéves és Olaru Ilie ötéves gyermeket örökbe fogadja és felneveli.”

Groza és Kodály a Kollégiumért

A Magyar—Román Társaság széles körű kulturális és társadalmi akcióprogram keretében igyekezett valóra váltani azokat a célokat, amelyeket a népi kollégiumok folyóirata már 1946 őszén összegezett.

A Társaság életében az alapítástól a Mocsáry Lajos Kollégium ünnepélyes megnyitásáig terjedő húszhónapos szakaszon egymást érték az egyre színvonalasabb irodalmi, művészeti és tudományos rendezvények. Az 1948. évi, a Társaság munkáját is behatóan ismertető kiadványból tallózva néhány rendezvény emlékét feltekinthetjük.

1946 elején kezdődött a Társaság első rádióműsor-sorozata. A bevezető előadást Kodály Zoltán tartotta. Bemutatták a román nép- és műzenét, Creangă meséit, Eminescu, Coșbuc, Beniuc lírájának válogatott magyar műfordításait tolmácsolták. Az év márciusában a Társaság műkedvelő gárdája, írók és művészek közreműködésével, megrendezte a következő évi Román Kultúra Hete nyitányát, a budapesti román filmnapokat.

Néhány héttel később, 1946 áprilisában a Honvédelmi Minisztériummal közös magyar—román műsoros estet rendeztek *Ismernük meg szomszédainkat* címmel. Az akció tulajdonképpen folytatása volt a Társaság és az Anonymus Kiadó keretében működő, rövid életű *Dunai Munkaközösség* írói csoport közös kiadásában megjelenő *Szomszédaink—Barátaink* sorozatnak. Ennek első két köteteként közzétették a nagyváradi *Familia* irodalmi folyóirat 1935. évi román—magyar irodalmi közeledési ankétját magyarul és románul, Gáldi László fordításában és a XIX—XX. századi magyar—román kulturális kapcsolatokról írt nagyszabású előszavával. A Társaságnak ez a kiadványa egyébként 1947 tavaszán, a Román Kultúra Hete alkalmából második kiadásban is megjelent. Hasonló sikere volt a Társaság három további kiadványának: a Kovács Ágnes szerkesztésében megjelent *Moldvai mesék* gyűjteménynek, a Jékely Zoltán és a magyar műfordítók első gárdája által sajtó alá rendezett *Eminescu válogatott versei* és az ugyancsak az 1947. évi budapesti román kultúrhétre kiadott, a Budapest Székesfőváros Irodalmi Intézete gondozásában megjelent *Mai román líra* antológiának. Ilyen rövid idő alatt kevés társadalmi intézmény jelentkezett ennyi színvonalas kiadvánnyal az akkori magyar könyvpiacra.

A „nagy előkészületek éve“ a Társaság 1946. december 11-i tisztújító közgyűlésével és a budapesti Fórum klubban tartott román filharmóniai hangversennyel zárult, amikor is egyöntetű lelkesedéssel újra a Társaság elnökévé választották Kodályt, és főtítkárává Balázs T. Bélát.

A Román Filharmónia Constantin Silvestri vezényelte művészestjének bevételét már a Mocsáry Lajos Kollégium helyreállítására fordítják, akárcsak a nem kisebb sikerrel záródó, Dora Massini és Mihai Ştirbey, a bukaresti operaház tagjai részvételével rendezett újabb, 1947. január 28-án rendezett nyilvános hangversenyt. Ştirbey később még egyszer — Arta Florescu társaságában — vendégszerepel a Társaság újabb hangversenyén. Ezt a hangversenyt 1947. július 13-án, a két hónappal előbb — nagyszabású ünnepség keretében — felavatott Mocsáry Lajos Magyar—Román Kollégium épületének kertjében tartották.

1947. április 29-én a Magyar—Román Társaság által rendezett Román Kultúra Hete nyitányán megjelenik a budapesti sajtóban dr. Petru Grozának a Magyar Köztársaság elnökéhez intézett levele, s megérkezik a magyar fővárosba a román kulturális küldöttség. A Groza miniszterelnök és Mihail Sadoveanu író, a román nemzetgyűlés akkori elnöke vezetésével érkezett nyolcvan tagú román delegáció egyhetes budapesti látogatása és a Román Kultúra Hete nemcsak a legnagyobb szabású, de egyben a legmélyebb rezonanciájú művelődési eseménysorozat volt a két nép századokra visszanyúló kulturális kapcsolatainak történetében.

Mindenekelőtt a rendezvény előkészítésének és rendezésének módja volt nagyszabású. A magyar köztársasági elnök meghívó levele — amint az Groza alább idézett válaszeleveléből is kiténik — még az év február 18-án íródott. A meghívás elfogadása után Bukarestben és Budapesten megindult a kulturális, valamint a tudományos szervezetek munkája. Ennyi és ilyen átfogó jellegű román tárgyú kulturális rendezvényt (képzőművészeti kiállítással, népdal- és táncbemutatóval, Constantin Bugeanu vezényelte reprezentatív román—magyar hangversennyel, a Fókusz Galériában megnyílt román könyvkiállítással, színházi bemutatóval [Tudor Muşatescu: Titanic keringő]) azelőtt nem találkozott a román művelődés eredményei iránt érdeklődő magyar közönség.

Ezt a kulturális eseménysorozatot — legalábbis a fogadó fél részéről — lényegében nem a hivatalos apparátus rendezte és készítette elő, hanem egy szerény létszámú külső irodalmi, művészeti és tudományos tanácsadó munkáját sikerrel alkalmazó kollégiumi apparátus. Három évtized távolából visszaemlékezve a budapesti román kultúrhét eseményeire, nem kis elismeréssel adózhatunk annak az alig harminc tagú kultúrgárdának, amely ezt a nagyszabású programot ötletesen és ízléssel sikerre vitte.

E rendezők, szervezők az első Mocsáry-kollégisták voltak. A Magyar—Román Társaság Munkácsy utcai székházában ugyanis már 1946 őztől laktak kollégisták.

„A kollégiumban — olvassuk az 1948 tavaszán kiadott tájékoztatóban — jelenleg 45, nagyobbrészt munkás- és parasztszármazású egyetemi hallgató és diplomás szakember nyert elhelyezést. Közöttük 18 magyarországi román egyetemi hallgató és tanítóképzős lány van, akik a Mocsáry Lajos Kollégiumban ismerkednek mélyebben népük kultúrájával.“ A hevenyészett becsléshez még annyit: közel ennyi volt a tagság már 1947 májusában, a Kollégium megnyitásakor is, s az összlétszám 1948—1949-ben sem haladta meg a 80-100 főt.

A Mocsáry-kollégistáknak is részük volt abban, hogy a Gyöngyösi János akkori külügyminiszter által megnyitott Román Képzőművészeti Kiállítás ugyanolyan sikerrel zárult, mint a Nemzeti Színházban rendezett román népdal- és néptáncbemutató, melyet Ştefan Nicolau professzor és Bóka László akkori kultuszállamtitkár nyitott meg. Hasonlóan lelkes volt a fogadtatása az Iparművészeti Múzeumban rendezett, Ortutay Gyula akkori kultuszminiszter és Ion Pas román művészetiügyi miniszter által megnyitott Román Népművészeti Kiállításnak, vagy a Fókusz Galériában megnyílt Román Könyvkiállításnak, melyen Mihályfi Ernő akkori tájékoztatóügyi miniszter és román kollégája, Octav Livezeanu mondott beszédet.

Az ünnepi vacsorán a vendégdelegáció nevében Ştefan Nicolau professzor, Petre Nistor, a bukaresti Román—Magyar Társaság főtítkára és Nagy István író, a vendéglátók részéről Darvas József miniszter (úgy is, mint a Magyar—Román Társaság vezetőségi tagja), Veres Péter miniszter és Bassola Zoltán államtitkár szólalt fel.

A budapesti Román Kultúra Hete (amelyhez hasonló azóta is rendszeresen tartanak) vendégei és vendéglátói érdeklődése középpontjában mindezen túlmenően a Mocsáry-kollégium 1947. május 3-án kormány szinten tartott megnyitása állott. Erről írta dr. Petru Groza, a Román Minisztertanács elnöke mint a román kulturális delegáció vezetője a fővárosi sajtóban megjelent levelében:

„Előre örülök az óráknak, amelyeket Budapesten élhetek át, mint szemtanú és résztvevő népeink kulturális találkozásának első méltó felavatásán. Hiszek abban, hogy ily indulás mellett végre népeink lelkét a megértés és kölcsönös tisztelet nemes érzése szállja meg. Előkészítve a talajt oly rendszeres és szervezett együtt-

működésre, amely mindkettőjüket a szellemi haladás és anyagi boldogulás igazi útjára vezeti.“

A két nép kulturális közelítésén, megbékélésén szüntelenül fáradozó Eugen Jebeleanu — Petőfi, Ady, József Attila művészi román tolmácsolója — ezekben a napokban írja *Két nép fiai a Mocsáry-kollégiumban* című, a kolozsvári *Utunkban* megjelent cikkében: „Nem is lehetne méltóbb védnöke ennek a kollégiumnak, melyet a budapesti Magyar—Román Társaság emelt.“

A Mocsáry Lajos Kollégium története utolsó szakaszától a megszüntetéséig terjedő időszakról alig van érdemi mondanivalónk. 1947. december 11-én az intézmény vezetői fogadást adnak Vince János, Románia budapesti nagykövete tiszteletére. 1948. január 23-án pedig még egyszer vendégül láthatják a kollégium falai között a magyar—román barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés aláírására küldöttség élén Budapestre látogató dr. Petru Groza miniszterelnököt.

A Mocsáry Lajosról elnevezett magyar—román kollégium a népi kollégiumok országos felosztásával 1950 szeptemberében beszüntette működését.

Emléke azonban még évekkel később is kihat. Groza miniszterelnök egy volt kollégistához, 1957. február 4-i keltezéssel intézett válaszlevelében méltó megbecsüléssel emlékezik a népek közötti béke, a szomszéd népekkel való kulturális és tudományos kapcsolatok kibontakozásán fáradozó egykori intézményre. S alighanem ez az emlékezés lobban fel benne Arany János születése 140. évfordulójára írt, utolsó magyar tárgyú cikke és emlékezése alábbi soraiban: „Az évszázadok során átélt tragikus összetűzések, meghasonlások ellenére rendületlenül hiszem — és e bizalom erősebb, mint valaha —, hogy a két nép végre egymásra talál.“

A későbbiek során a román—magyar barátság és együttműködés, a kulturális kapcsolatok erősödése a két ország közötti megállapodások keretében fokozódik, amint azt a Nicolae Ceaușescu és Kádár János elvtársak 1977 júniusában sorra került találkozásán kiadott közlemény is kifejezésre juttatja: „... a román nép és a magyar nép érdekei közösek, céljai a szocializmus építésében, a béke és a biztonság erősítésében és a társadalmi haladásért vívott harcban azonosak. A két ország állandóan fejlődő barátsága és viszonya szilárd alapon nyugszik.“

Kemény G. Gábor—Nagy Béla

Erdélyi költő a tizenhetedik századbeli Angliában

Az angol—magyar kapcsolatokban bővelkedő tizenhetedik század kiadványai között tallózva érdekes s elég különös kiadványra bukkanunk. Ez a latin és angol nyelven írt kiadvány azért különös, mert Londonban látott napvilágot, II. Károly uralkodása idején, és szerzője, mint a címlap mondja: „Johannes Adamus, Transylvanus.“ S maga a mű sem a korban szokásos teológiai disputáció, vallásos vagy erkölcsi célzatú írás, hanem költemény: terjedelmes poéma Londonról. A *Londinum Heroico Carmine Perlustratum* szerzője művét „az irodalom, a bujdosók és az erény patrónusainak“ ajánlja; s hogy legalább az irodalombarátok érdeklődését sikerült fölkeltenie, mutatja a latin szöveggel párhuzamosan futó angol fordítás, amelyet egy magát a W. F. kezdőbetűk alá rejtő, jogi végzettségű férfiú (a Gray's Inn jogi kollégiumának tagja) készített. A hősköltemény angol címe egyébként *The Renowned City of London. Surveyed and Illustrated in a Latine Poem By J. Adamus a Transylvanian.*

Hogy került Adami (de az is lehet, hogy Ádám vagy Adámi) János Londonba? Erre nézve mindeddig csak Isaac Basire egy levele nyújtott fogódzót.¹ A hajdani száműzött udvari lelkész, majd gyulafehérvári tanár, az angol monarchia és II. Rákóczi György fanatizmusig buzgó híve a Restauráció idején visszatért Angliába, ahol érdemei elismerésül Durhamben kapott jól jövedelmező kanonoki tisztséget. Kapcsolatait az erdélyiekkel és a szigetországba ellátogató erdélyi peregrinusokkal (akkori szóhasználattal „bujdosókkal“) továbbra is fenntartotta; tudjuk, hogy még

évek múltán is levelezett Bethlen Miklóssal és másokkal Erdélyben hagyott kéziratái és értéktárgyai ügyében.² Szinte természetes, hogy Adami, amikor megjelentek Londonban, Basire-hoz fordul segítségért. A főntebb említett levélben Basire beajánlja „Joannes Adami“-t, hajdani diákját, egy oxfordi barátjának; de megnyugtatta a címzettet, Thomas Barlowt, hogy nem számít anyagi támogatásra, mert több ízben adott már nagyobb pénzüsszeget a fiatal magyarnak, sőt „beszereztem őt a királyi testőrségbe, amíg Isten kegyelme meg nem nyitja néki a remény ajtaját ahhoz, hogy becsületesen visszatérhessen hazájába, Erdélybe, amelyet a törökök és a tatárok sanyargatnak”.³ Ebből a levélből világos, hogy Adami nem élhet túl régen Londonban, pár hónapja lehet ott, talán egy éve, de semmi esetre sem vihette magával Angliába Basire (ahogy azt egy kutató állítja)⁴, hiszen ő már 1661 nyarán visszatért II. Károly védőszárnyai alá.

Az a tény, hogy a durhami kanonok „hajdani diákjának” nevezi Adamit (az eredeti szövegben: „once my boy”), támpontot nyújt a peregrinus életkorára nézve: körülbelül Bethlen Miklóssal, ugyancsak Basire egykori diákjával lehetett egyidős, vagy nála egy-két évvel idősebb, talán fiatalabb. Angliai látogatása idején érzésem szerint már közelebb járt a harminchoz, mint a húszhoz, legalábbis erre vall a hőskölteményből kilivágló iskolázottsága és fejlett latin verstechnikája. Érdekes módon Adamiról Angliából való visszatérése után semmi hír, pedig ottani szereplése alapján valamilyen irodalmi vagy kulturális nyomot joggal elvárhatnánk. Vajon mi ösztönözte az erdélyi látogatót és királyi testőrt arra, hogy gondolatait és benyomásait éppen hősköltemény-formába öntse?

A *Londinum... Perlustratum*, vagyis a *London Áttekintése* szerzője különösen büszke lehetett beszélt latinjára csakúgy, mint Vergiliuson és Horatiuson iskolázott könnyed verskézségére. Mint Bethlen Miklós írja, de más korabeli Angliatutakozók is megjegyzik, a XVII. század közepére már kevesen beszélnek folyékony és elegáns latinsággal a brit szigeten, és jellemző, hogy Adaminál nem sokkal idősebb az a Jászberényi P. Pál, aki azzal csinál karriert Londonban, hogy „új módszerrel”, a Keresztúri Pál módszerével tanít latint az angol gyerekeknek! Erdélyben a latin nyelvű verselés Apafi Mihály korára már a kollégiumok padjai közé szorult, az alkalmi verselők gyakrabban és szívesebben fordulnak a magyarhoz. Adami viszont művét nem is a magyar, hanem az angol és minden művelt európai olvasónak szánja, akikről feltételezi, hogy értenek és szívesen olvasnak latinul. Másrészt a hősköltemény egyidejű megjelentetése angolul jelzi, hogy a szerző szélesebb olvasóközönségre tartott igényt. Ez a kétnyelvű kiadás, mondhatnánk, irodalmi korjelenség. Adami közvetlen modellje ebből és sok más szempontból Simon Ford volt, akinek több London-poémája jelent meg 1666 és 1670 között (*Conflagratio Londinensis poetice depicta; Londini quod reliquum, or London Remains; Londini renescentis imago poetica*, ugyanez angolul: *London's Resurrection*), amelyek összegyűjtve is megjelentek, az utolsó költemény kivételével, a *Poemata Londinensia* c. gyűjteményben, 1668-ban.⁵ Ford, ez az oxfordi végzettségű vidéki lelkész, élelmes módon azt az új London-kultuszt és konjunktúrát lovagolta meg, amely a Restaurációnak a nagy londoni tűzvészt követő időszakát jellemezte. London, amelyet addig a puritán prédikátorok mint „bűnös várost” és (nem minden ok nélkül) „a dögvész fészket” ostromoztak, hirtelen népszerű költői tárgy lett, szerencsétlenségében szánandó, újjászületésében dicsőítendő. Simon Ford kissé dagályos London-költeményeinek sikerére vall, hogy utolsó ilyen tárgyú angol nyelvű poémáját már nem addigi főúri mecénásainak, hanem egyenesen II. Károly királynak ajánlja.

Vegyük ezek után szemügyre magát Adami művét. A *Londinum... Perlustratum* ma már a könyvészeti ritkaságok közé tartozik, alig maradt fenn néhány eredeti példánya, s mivel a *Harleian Miscellanies*-ben újra kiadott példány évszámának utolsó jegye lekopott, mindmáig nem volt eldöntve a kiadás időpontja.⁶ A cambridge-i King's College könyvtárában azonban találtam egy példányt, amelynek alapján teljes biztonsággal 1670-re datálhatjuk a füzet megjelenését. A hősköltemény a szerző saját kiadásában jelent meg, tizennégy latin és tizennégy angol lapon. Párhuzamos szöveget olvashatunk tehát, jóllehet az angol változat sem formailag, sem tartalmilag nem követi teljes hűséggel az eredetit. Míg Adami latin költeménye hexameterekben íródott, angol fordítója a kor ízlésének megfelelően tisztszótagos hői párrimeket (*heroic couplet*) alkalmaz. Ennek a versformának John Dryden, II. Károly koszorús költője volt a mestere; a fordító alkalmasint őt és Simon Fordot utánozza. Így az első sorok, amelyek latinul így hangzanak:

*Quis metus a vestris me Transylvania Tectis
Depulit? O Regio mihi quae cunabula quondam*

*Praebebas. Sedi in vestris quam tutus in Ulnis
Deliciasque bibi pleno quas prodiga Cornu
Fundebas...*

így hangolódna át angolra:

*What dire calamities have enforced me
Dear Transylvania, from thy Brest to flee
Who gavest me suck; and in whose lap I fate
Secure possessed with a good Estate?*

Az erdélyi magyar peregrinus érzelmesebb kitételeit a fordító általában tompítja. Mindjárt a főt idézett sorok után Adami „szerető anyaként” emlegeti Erdélyt, „legkedvesebb vidék, isteni gyönyörűség”-ként aposztrofálja; az angol szöveg ezzel szemben csak ennyit mond: „O Land of unknown plenty!” Később pedig, mikor a költő ennek a mindenben bővelkedő, idillikus színekben lefestett vidéknek a pusztulásáról, török-tatár által való feldúlásáról ír (II. Rákóczi György szerencsétlen lengyelországi hadjárata után vagyunk), és Gyulafehérvár lerombolását szójáték-leleménnyel festi („*Gyula* reá a bizonyság, mely a nevével kapta *Fehért*, / s mely feketén ül most, s csak por száll rá a romokból”), az angol fordító erejéből megint csak költői közhelyre futja. Mégsem illő hibáztatnunk, hiszen aligha volt hivatásos tollforgató, s a költemény oroszlánrszével, amely London látnivalóit festi, egészen jól megbirkózott, helyenként még plasztikusabbá téve Adami körmönfontan klasszicizáló, császárkori latin utalásokkal átszőtt szövegét.

Adami az Erdély és saját sorsát ecsetelő bevezető rész után már az első lapon áttér tulajdonképpen témájára, az angol főváros dicsőítésére. Hazájából távoznia kellett, így jutott el Londonba, amely minden bujdosót szívesen befogad, s amely a „világ nagy ékessége”, minden eddigi várost fölülműl, még Rómát is. Közben költőnk nem mulasztja el, hogy Londont az „új Trójának” (*Troynovant*) nevezve, ne utaljon az angol nép eredetmitoszára: eszerint egy Brutus nevű vitéz, Aeneas unokája, elmenekült Itáliából, s ő alapította Londont, az új Tróját, és a „Brutus” vagy „Brut” szóból származik a „brit” név is. Ez a XVII. században, a londoni tűzvész után érthető módon népszerű motívum (hiszen a homéroszi Trója is elpusztult, leégett) Simon Fordnál is megvan, a *Londini quod reliquum* című poemában, nem lehetetlen, hogy tőle vette át Adami. Alighanem Fordtól származik a hősköltemény közepe táján fölbukkanó főnix-hasonlat is: London a nagy tűzvész után a hamujából új életre támadó mitológiai madárhoz hasonlít.⁷ Ezt a megújulást Adami szemében különösen kedvessé teszi az, hogy London „nemesebb ércből, a reformált hitben” támad fel; utalásából, amit a fordító diszkréten elhallgat, kalvinistára következtethetünk. A továbbiakban Adami áttér London látnivalóinak klasszikus latin frazeológiába burkolt leírására, nem is tudja, mit csodáljon előbb, a ciszternákat és szökőkutakat, a Gresham College-t és a teológusok részére alapított Sion College-t vagy a roppant Temze folyót. Hosszasan méltatja a Tower of London lenyűgöző látványát (amelynek alapjait a monda szerint maga Julius Caesar rakta le), elidőzik a kereskedő negyed eleven zsbongásán, hogy aztán kissé kifulladásra a City dicséretével fejezze be költeményét. London áttekintése tehát nem sikerült teljesre; a befejező sorokban Adami sejteti, hogy szívesen megénekli majd a még nem méltatott negyedeket és palotákat, de „súlyosabb lanton” (ódában?), „*si ne fata sinent ac indulgentia patrum / Annuet his coeptis...*”, amennyiben ez a kis műve kivívja magának patrónusai helyeslését s elismerését.

Amennyire ez Adami további sorsából kivehető, a meg nem nevezett patrónusok nem siettek az elismeréssel; talán éppen azzal rontotta el a dolgot, hogy nem ajánlotta művét név szerint egyetlen gazdag pártfogónak sem, s így elesett az elvárt jutalmazástól. Londonból ugyanis a királyi testőr és törekvő peregrinus Oxfordba távozik, hogy mint azt Basire jelezte levelében, „megtekintse az egyetemét”. Pénze ugyan nincs sok, de Basire ajánlólevelének jó hasznát veszi. Oxfordban szívesen fogadják, segítik. Az egyetemre ugyan nem iratkozik be, de pár hetet, talán hónapot eltölt a csipkeornyos egyetemi városban.

Mindezt a londoni British Museum könyvtárában talált egy lapos latin versből tudjuk, amelyben Adami búcsút vesz Oxfordtól. A vers teljes címe: *Ad celebres et eruditos Academiae Celeberrimae Patronos, Humil[is]sima valedictio Johannis Adami Transilvani in Patriam redituri*. Magyarul: a hazájába visszatérő erdélyi Adami János igen alázatos búcsúja a híres-nevezetes Akadémia híres és tudós atyáitól. A British Museum katalógusában megint kétes évszám (1675?) szerepel, de a szövegből, pontosabban annak kézzel írt ajánlásából megfejtethető, mikor írta azt Adami: 1670-ben, esetleg 1671 elején. A latin búcsúvers ugyanis meglehetősen

hízelgő szavakkal „Pudsey úrnak, a híres-nevezetes Magdalen kollégium tagjának, az irodalmárok kegyes patrónusának és a híres oxfordi akadémia első (szénior) proktorának“ van ajánlva. Anthony A. Woodtól tudjuk, hogy Alexander Pudseyt 1670 tavaszán választották meg erre a fontos, de csak egy évre szóló egyetemi tisztségre.⁸ Adami, verse tanúsága szerint, már hazakészül — mivel Basire ajánlólevelét 1670. július 11-én keltezte, ő nem sokkal később érkezhett Oxfordba, s egylapos búcsúversét alighanem néhány hónappal később, 1670 őszén írhatta. Ugyanis bár eredetileg csak megnézni ment Oxfordot, a versében emlegetett „bőkezű barátok“ segítségével biztosra vehető, hogy a tervezettnél tovább maradhatott az egyetemi városban — talán előadásokra is járt, s Pudsey segítségével valamelyik kollégiumban lakhatott.

Ez a második, összesen 33 soros Adami-költemény is szónoki kérdéssel kezdődik: „*Unde repentino fremuerunt Pectora motu / Insolitis animata modis?*“ A költő azzal indokolja felindultságát és izgalmát, hogy bebocsáttatást nyert ebbe a híres városba, a tudományok márvány palotáiba, s köszönheti e falakat, melyeket, úgymond, „szinte már nem is emberi kéz emelt“. Elragadtatását csak fokozza az oxfordi tanárok vendégszerete: „*O quam vos memorem celebres in secula Patres!*“ kiált föl meghatóttan, s biztosítja őket jóemlékezetéről, hisz „nékem a Vendégnek, jószívvel tártatok ajtót / s bőkezűen segítetek a rászorulót, ti barátok“. Háláját csak úgy róhatja le, ha Európa-szerte hirdeti Oxford dicséretét, német földön csakúgy, mint Magyarhonban, s mint „egykoron gazdag“ Erdélyben, őseinek földjén. Adami búcsúverse erős költői túlzással zárul; hálát zeng az oxfordi tanároknak azért, hogy „élő barátságot adva nékem, ki alig éltem / ezt a bukott Adámot jobb agyagból gyúrtátok újjá“.

A továbbiakban nem tudjuk, mi lett Adamus-Adamival, hazaérkezett-e egyáltalán Erdélybe angliai peregrinációjából. Két fennmaradt költeménye azonban, amely London, illetve az oxfordi egyetem dicséretét zengi, ha nem is sorolható a korabeli erdélyi műköltészet legkiválóbb teljesítményei közé, több mint érdekes kordokumentum, erényeivel és hibáival egyaránt meggyőzően mutatja a kor erdélyi ifjainak tájékozódását, leleményét és rendkívüli vállalkozó kedvét.

Gömöri György

JEGYZETEK

1. Közli W. N. Darnell: *The Correspondence of Isaac Basire*. London, 1831. 289.
2. Bethlen egy levelének angol fordítását lásd Darnell, i.m. 199; eredetijét lásd a durhami katedrális könyvtárának irattárában.
3. I.m. 289.
4. Berg Pál: *Angol hatások tizenhetedik századi irodalmunkban*. Budapest, 1946. 180.
5. A kiadvány teljes címe: *Poemata Londinensia jam tandem consummata et in unum Volumen redacta*. London, 1668.
6. Maller Sándor, aki Adami költeményét újra kiadta a *Studies in English Philology* III. kötetében (1938), még 1675-re keltezi; ezt veszi át meglehetősen kritikátlanul Berg, lásd i.m. 180.
7. „My Salamander-Muse, which newly sprung / From London's fires, her Mother Furies sung... / Turn'd Phoenix now, clasps her new-imped Wings / and the New City's Resurrection sings“. S. Ford: *London's Resurrection*. London, 1669. 2.
8. Anthony A. Wood: *Fasti Oxontenses*. Part II. London, 1820. 318.